СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ

Редовен докторант Антоанета Христова[1]
Ас. д-р Бартош Марчинковски[2]

Резюме: *Докладът анализира териториалното разпределение и регионалните различия в заетостта в балнео, спа и уелнес туризма в България през 2024 г. Установяват се силна пространствена концентрация, различия в размера на центровете и диференцирано значение на сектора за регионалните пазари на труда.*

Ключови думи: *балнео туризъм; спа туризъм; уелнес туризъм; заетост; регионални различия; пазар на труда*

JEL: J21, L83, R11

TERRITORIAL DISTRIBUTION OF EMPLOYMENT AND REGIONAL DISPARITIES IN BALNEO, SPA AND WELLNESS TOURISM IN BULGARIA

Full-time PhD Student Antoaneta Hristova
Ass. Prof. Bartosz Marcinkowski, PhD

Abstract: *The paper analyses the territorial distribution and regional disparities of employment in balneo, spa and wellness tourism in Bulgaria in 2024. The results reveal strong spatial concentration, differences in centre size and a differentiated role of the sector in regional labour markets.*

Key words: *balneo tourism; spa tourism; wellness tourism; employment; regional disparities; labour market*

JEL: J21, L83, R11

Въведение

Туризмът оказва съществено влияние върху икономическия растеж, заетостта и доходите както в развитите, така и в развиващите се страни (Dorta-González & González-Betancor, 2021; Huseynli & Huseynli, 2023). Той

[1] a.hristova@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ - Свищов
[2] bartosz.marcinkowski@ue.poznan.pl, Poznań University of Economics and Business

генерира работни места в широк спектър от дейности (Li, Jin, & Shi, 2018; Vuokila, 2020), като стимулира икономическата активност и допринася за диверсификацията на регионалната икономика. Тъй като балнео, спа и уелнес туризмът са по-слабо зависими от сезонните колебания (Eusébio, Carneiro, Kastenholz, & Alvelos, 2013), те осигуряват постоянна заетост, стимулират инвестициите в здравна инфраструктура, човешки капитал и технологии (Asa & Nautwima, 2025) и така подпомагат устойчивото развитие на регионите, разполагащи със специфични природни ресурси.

Развитието на заетостта в туризма е свързано с процесите на технологична трансформация (Dorta-González & González-Betancor, 2021). Внедряването на цифрови технологии, онлайн системи за резервации и роботизация променя нуждите, характера и съдържанието на работните места в сектора (Baaijens, Nijkamp, & Van Montfort, 1998), а следователно – и изискванията към структурата и квалификацията на работната сила.

Основната цел на настоящия доклад е да се представят резултатите от проведеното емпирично изследване на териториалната структура на заетите лица в специфичният сегмент на балнео, спа и уелнес в страната, като се характеризират особеностите в териториалното разположение, концентрацията на балнео, спа и уелнес дейностите и значението им развитието на местната икономика и туристически бизнес.

1. Териториална структура на заетите лица в балнео, спа и уелнес туризма

Значението на туризма за заетостта и доходите на населението се проявява на национално и регионално ниво. Като трудоемък сектор той създава пряка заетост в местата за настаняване, заведенията за хранене, туристическите агенции, и транспорта, както и косвена заетост в отрасли, свързани с производството и доставката на стоки и услуги за туристическия сектор. За разлика от традиционните туристически дейности, здравният туризъм е в по-малка степен зависим от сезонността, което позволява по-равномерно използване на трудовите ресурси и осигуряване на целогодишна заетост.

В балнео, спа и уелнес центровете в страната за ангажирани общо 18497 заети лица (вж. Таблица 1). Най-голям е броят на заетите в област Варна (2987 души), следван непосредствено от броя в област Благоевград (2813 души) и област София-столица (2591 души). Най-малко заети лица в балнео, спа и уелнес центровете се регистрират в областите Видин, Враца, Габрово, Русе, Силистра и Сливен (посочени общо като „Други“), където са заети сумарно 390 души, следвани от област Монтана (107 души) и област Велико Търново (234 души). В териториалната структура на заетите в балнео, спа и уелнес центровете се наблюдава ясно изразена неравномерност (вж. Фигура 1).

Таблица 1. Заети лица в балнео, спа и уелнес центровете в страната през 2024 г. по области[3]

Област	Заети лица (бр.)	Заети лица на 1000 души заети в икономиката (бр.)	Заети лица на 1000 души заети в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ (бр.)	Заети лица на 1000 души от населението в трудоспособна възраст (бр.)	Заети лица на 1000 души от работната сила (бр.)	Заети лица на 1 център (бр.)
Монтана	107	4,1	133,8	1,7	2,3	26,8
Велико Търново	234	3,7	87,5	2,1	2,6	78,0
Варна	2987	19,5	218,2	11,3	12,9	110,6
Добрич	1651	44,7	453,3	20,2	25,8	150,1
Бургас	1962	16,5	112,7	8,6	10,6	78,5
Стара Загора	885	8,8	234,4	5,4	6,5	63,2
Благоевград	2813	32,7	397,5	16,6	19,7	87,9
Кюстендил	400	14,9	269,5	6,8	8,8	66,7
София	761	11,7	228,7	5,8	7,3	76,1
София (столица)	2591	3,3	82,0	3,2	3,9	161,9
Пазарджик	1560	25,7	415,0	12,2	15,4	48,8
Пловдив	1316	5,7	115,7	3,5	4,4	77,4
Смолян	840	26,8	425,1	16,7	18,6	93,3
Други	390	1,8	57,0	0,9	1,2	65,0
Общо	**18497**	**9,2**	**169,0**	**6,0**	**7,4**	**87,3**

Източник: НСИ и изчисления на автора.

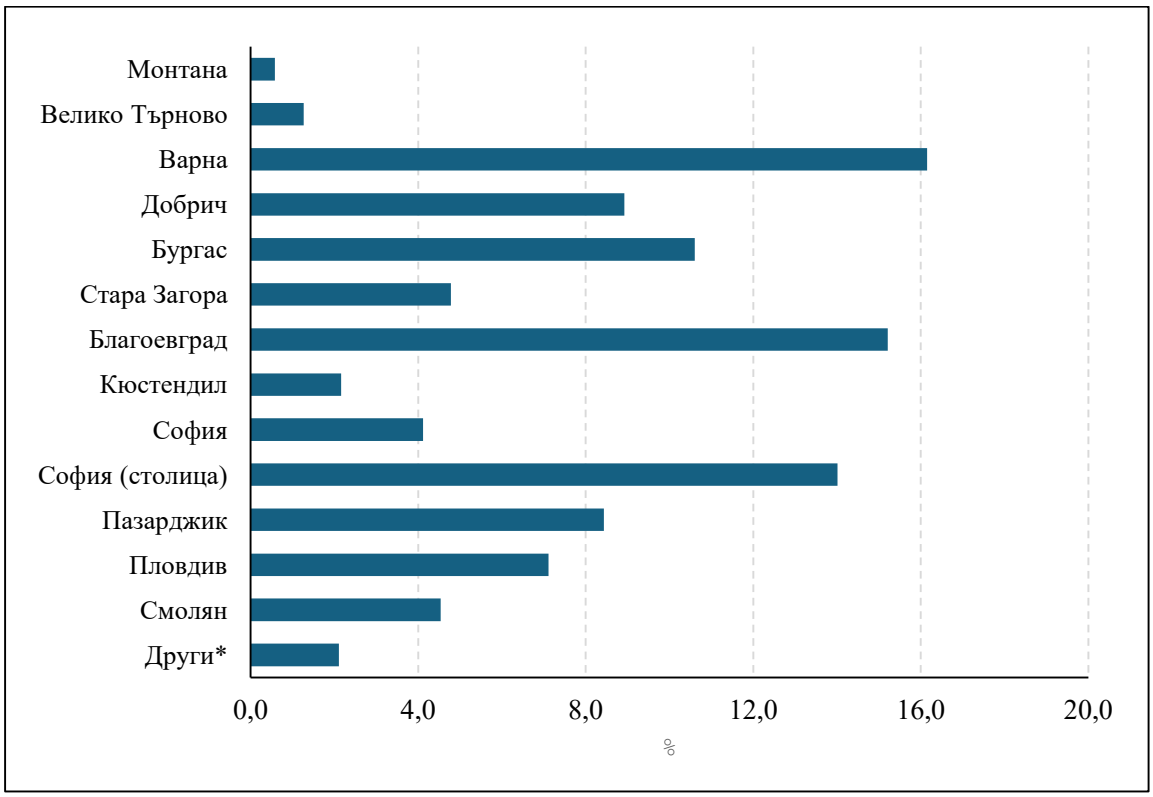
Величината на интегралният коефициент на структурна неравномерност (Шопова, 2018) по отношение на териториалното разпределение на заетите лица в балнео, спа и уелнес центровете възлиза на:

$$K_R = \sqrt{1 - \frac{2}{1+k\sum v_i^2}} = \sqrt{1 - \frac{2}{1+14.0,1074}} = 0,448.$$

Той показва, че степента на неравномерност на териториалното разпределение на заетите лица в балнео, спа и уелнес центровете е значителна. Тъй като той се изменя в границите от нула (равномерна структура) до единица (крайно неравномерна структура), степента на неравномерност може да се определи като силна. Тази неравномерност се изразява в обособяване на областите в три групи. Първата отделя тези области, в които относителният дял на заетите лица в специализирания сектор на балнео, спа и уелнес услугите надвишава 10%. Това са четири области: Варна (16,1%), Благоевград (15,2%), София-столица (14,0%) и Бургас (10,6%). Заедно те формират повече от половината заети лица, като общият им дял е 56,0%.

[3] Забележка: Тъй като за 6 области е регистриран само по един център, с цел запазване на конфиденциалността на данните, те са обединени в отделна позиция „Други“, като в нея са включени данните за областите Видин, Враца, Габрово, Русе, Силистра и Сливен.

Втората група обхваща областите с междинно положение, които имат дял между 5% и 10% от общия брой заети лица. Тук се включват три области: Добрич (8,9%), Пазарджик (8,4%) и Пловдив (7,1%), които заедно обхващат почти една четвърт от заетите лица в сектора (24,5%). В третата последна група попадат тези области, в които делът на заетите лица е по-малък от 5% - останалите 12 области с балнео, спа и уелнес центрове, които заедно формират по-малко от една пета от заетите лица в тях лица (19,6%).

Фигура 1. Териториална структура на заетите лица в балнео, спа и уелнес центровете в страната през 2024 г.

Резултатите показват териториално неравномерно разпределение на заетостта в балнео, спа и уелнес туризма, обусловено от различията в ресурсния потенциал, туристическата специализация, инфраструктурата и инвестициите. Формират се регионални центрове на специализация с концентрация на работна сила и професионална експертиза, докато в останалите области потенциалът на сектора остава по-слабо използван.

2. Големина на предприятията в балнео, спа и уелнес туризма

Големината на предприятията, представена чрез средния брой заети лица на един балнео, спа и уелнес център варира силно по области. Средно за страната в един център са заети 87,3 души (вж. Таблица 1), като най-ниска е стойността за област Монтана (26,8 души), следвана от областите Пазарджик (48,8 души) и Стара Загора (63,2 души). В тези области преобладават по-малки по размер центрове. Противоположна е ситуацията в област

София-столица с най-висок среден брой заети на един център – 161,9 души, следвана от Добрич (150,1 души) и Варна (110,6 души). В тези области преобладават сравнително големи центрове. Междинно положение заемат останалите области, в които средния брой заети лица варира между 93,3 души за област Смолян и 65,0 души за групата области „Други“.

Между големината на предприятията, измерена чрез средния брой заети лица на един център, и тяхната специализация се установява различна по сила зависимост. При уелнес центровете корелацията е положителна и значителна (**0,546),** което показва, че по-високият им относителен дял се свързва с по-голям среден брой заети. При спа центровете зависимостта е умерена и отрицателна **(-0,328),** а при балнео центровете - слаба **(-0,130**). Резултатите показват, че уелнес центровете преобладаващо са по-големи по брой заети, спа центровете - по-малки, а балнео центровете заемат междинно положение.

Териториалните различия в размера на предприятията показват, че развитието на балнео, спа и уелнес туризма в България се характеризира с различни модели на организация - от големи комплексни центрове до по-малки специализирани обекти. По-големите центрове създават предпоставки за по-висок капацитет и продуктова диверсификация, докато по-малките могат да се развиват чрез специализация и обвързване на услугите с местните природни и туристически ресурси.

Уелнес центровете показват най-силна положителна обвързаност с големината на предприятията, което предполага по-голям трудов и обслужващ капацитет. При спа центровете зависимостта е обратна и може да се свърже с по-компактната организация на услугите, докато при балнео центровете връзката е слаба. Това показва, че размерът на предприятията зависи не само от специализацията, но и от разнообразието, сложността и трудоемкостта на услугите и необходимата квалификация на персонала.

3. Значение на заетите лица в балнео, спа и уелнес туризма за пазара на труда

Заетите в балнео, спа и уелнес центрове в страната представляват малка величина съпоставени с размера на населението в трудоспособна възраст (вж. Таблица 1). На челно място е област Добрич с 20,2 заети на 1000 души от населението в трудоспособна възраст, следвана от област Смолян (16,7 на 1000 души) и област Благоевград (16,6 на 1000 души). Най-малки значения са за групата области „Други“ – по-малко от 1 зает (0,9 на 1000 души) и област Монтана (също 0,9 на 1000 души). Сходна е картината и по отношение на работната сила. Най-много са заетите в балнео, спа и уелнес центрове спрямо работната сила за областите Добрич (25,8 на 1000 души), Благоевград (19,7 на 1000 души) и Смолян (18,6 на 1000 души), а най-ниски са значенията на отношението за областите „Други“ (1,2 на 1000 души), Монтана (2,3 на 1000 души) и Велико Търново (2,6 на 1000 души).

Може да се установи, че на национално равнище балнео, спа и уелнес туризмът има сравнително ограничен принос към общата заетост, докато на регионално равнище значението на сектора е силно диференцирано. Най-голям принос към местния пазар на труда здравния туризъм има в областите Добрич, Смолян и Благоевград, където се превръща в значим компонент на регионалния пазар на труда.

По отношение на мястото на сектора на балнео, спа и уелнес услугите в заетостта, може да се съпоставят абсолютният брой на заетите и заетите общо в икономиката и в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ (вж. Таблица 1). Най-много заети лица в балнео, спа и уелнес центровете на 1000 заети лица в икономиката се регистрират в областите Добрич (44,7 на 1000 души), Благоевград (32,7 на 1000 души), Смолян (26,8 на 1000 души) и Пазарджик (25,7 на 1000 души), а най-ниски значения имат областите в група „Други“ (1,8 на 1000 души), София-столица (3,3 на 1000 души) и Велико Търново (3,7 на 1000 души).

Високият относителен дял е индикатор за регионална специализация (области Добрич, Благоевград и Смолян), но трябва да се преценява и спрямо разнообразието на останалите икономически дейности. Колкото по-малко са алтернативите за заетост, толкова по-голяма може да бъде зависимостта на местния трудов пазар от туристическия сектор. Ниската стойност в София-столица има различен смисъл от ниската стойност в по-малките и по-слабо развити области. В столицата тя е по-скоро резултат от големия и многообразен пазар на труда и ниската специализация в този конкретен сегмент.

Заетите лица в балнео, спа и уелнес центровете в област Добрич формират над 45% от заетостта в сектора „Хотелиерство и ресторантьорство“ в областта (453,3 на 1000 заети в сектора). Съществен е делът им и в областите Смолян (425,1 на 1000 заети), Пазарджик (415,0 на 1000 заети) и Благоевград (397,5 на 1000 заети). В тези области заетостта в балнео, спа и уелнес центровете е от съществено значение за сектора на хотелиерството и ресторантьорството (вж. Фигура 3). Най-нисък дял имат областите в групата „Други“ (57,0 на 1000 заети), София-столица (82,0 на 1000 заети) и Велико Търново (87,5 на 1000 заети).

Резултатите показват, че балнео, спа и уелнес туризмът има силно значение за регионалната заетост в „Хотелиерство и ресторантьорство“, но това значение е концентрирано в определени области. В Добрич, Смолян, Пазарджик и Благоевград той има структурно значение за заетостта и регионалното развитие на хотелиерството и ресторантьорството. В тези области той не е периферна туристическа дейност, а един от основните генератори на заетост в сектора, което потвърждава неговата роля като фактор за регионална специализация и икономическа активност.

Зависимостта между заетите в сектора на балнео, спа и уелнес услугите и регионалните показатели за заетостта, икономическата активност и

безработицата е най-силна при абсолютните значения на заетите, а при относителните величини, зависимостта намалява с нарастването на детайлизацията и специализацията. Връзката между броя на заетите в балнео, спа и уелнес центровете и коефициентите на икономическа активност и на заетост в областите е положителна и значителна (съответно **0,650** и **0,601**), което показва, че при по-висока икономическа активност има и повече заети лица в сектора на специализирания здравен туризъм. При безработицата зависимостта е отрицателна (**-0,388**), но умерена. Това е сигнал, че високото ниво на безработица се свързва с малко заети лица в сектора, но в по-слаба степен, отколкото високата заетост се отнася към повечето заети лица в балнео, спа и уелнес центровете.

Това показва, че балнео, СПА и уелнес туризмът има потенциал да изпълнява подкрепяща и частично компенсаторна функция на регионалните пазари на труда, но въздействието му върху безработицата е ограничено. По-ясно се проявява ролята му като част от икономически активните региони и като допълнителен източник на заетост, отколкото като самостоятелен инструмент за решаване на проблема с безработицата.

Заключение

Проведеният анализ показва, че балнео, спа и уелнес туризмът има ясно изразено, но териториално неравномерно значение за заетостта в България. От общо 18 497 заети лица над половината са концентрирани във Варна, Благоевград, София-столица и Бургас, което очертава водещата роля на областите с развит туристически потенциал, инфраструктура и специализация.

Установените различия в големината на центровете и тяхната териториална структура показват наличието на различни модели на организация и специализация на предлагането. Особено съществен е приносът на балнео, спа и уелнес туризма към заетостта в „Хотелиерство и ресторантьорство“ в области като Добрич, Смолян, Пазарджик и Благоевград, където той се утвърждава като структурно значим сегмент на регионалния туристически пазар на труда.

Резултатите потвърждават по-силната връзка на заетостта в балнео, спа и уелнес туризма с общата икономическа активност и заетост, отколкото с равнището на безработица. Това определя сектора преди всичко като допълнителен източник на заетост и фактор за регионална специализация, чийто потенциал за развитие зависи от специфичните ресурси, туристическата инфраструктура и икономическата активност на отделните територии.

Използвани източници

Шопова, М. (2018). *Статистически анализ на структури.* Свищов: АИ „Ценов“.

Asa, A. R., & Nautwima, J. P. (2025). Health tourism in the Global South: Towards effective policy responses to emerging opportunities and challenges. *International Journal of Innovation and Economic Development, 2*(11), стр. 7-22.

Baaijens, S. R., Nijkamp, P., & Van Montfort, K. (1998). Explanatory Meta-analysis for the Comparison and Transfer of Regional Tourist Income Multipliers. *Regional Studies, 32*(9), стр. 839–849.

Dorta-González, P., & González-Betancor, S. M. (2021). Employment in Tourism Industries: Are There Subsectors with a Potentially Higher Level of Income? . *Mathematics, 9*(22).

Draghici, C., Pintilii, R., Peptenatu, D., Comănescu, L., & Sirodoev, I. (2015). The Role of SPA Tourism in the Development of Local Economies from Romania. *Procedia Economics and Finance, 23*, стр. 1573-1577.

Eusébio, C., Carneiro, M., Kastenholz, E., & Alvelos, H. (2013). The Economic Impact of Health Tourism Programmes. От Á. N. Matias, *Quantitative Methods in Tourism Economics* (стр. 153-173). Heidelberg: Physica.

Huseynli, N., & Huseynli, B. (2023). Panel Analysis on the Tourism Sector of Selected Mediterranean Countries. *Geojournal of Tourism and Geosites, 51*, стр. 1757-1764.

Li, K., Jin, M., & Shi, W. (2018). Tourism as an important impetus to promoting economic growth: A critical review. *Tourism Management Perspectives, 26*, стр. 135-142.

Vuokila, N. L. (2020). *Impacts of Tourism on Locals' Lives and Attitudes [Bachelor's Thesis}.* Lapland University of Applied Sciences.